

KORXONALARDA EKSPORT-IMPORT OPERASİYALARINI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALLALARI.

Nishonova Ikboloy Ibroximovna

Farg'ona Politexnika Instituti,

“Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrası, magistrant,

Annotatsiya: *Maqolada zamonaviy bozor sharoitida buxgalteriya amaliyotining murakkab va munozarali masalalaridan biri bo'lgan eksport-import operatsiyalarini hisobga olish jihatlari muhokama qilinadi. Tashqi iqtisodiy operatsiyalar bank, valyuta va bojxona nazoratidan o'tganligi sababli, ularni tashkilotning moliyaviy hisobida aks ettirishning to'g'riligiga qo'yiladigan talablar oshib bormoqda, bu uning moliyaviy hisobotlarining ishonchliligiga bevosita ta'sir qiladi. Bundan tashqari, qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash va to'lashda ko'plab savollar va qiyinchiliklar mavjud. Ushbu maqolada mualliflar eksport-import operatsiyalari milliy buxgalteriya amaliyotini tahlil qilishga urindi.*

Аннотация: *В статье рассматриваются аспекты учета экспортно-импортных операций, которые являются одним из сложных и спорных вопросов учетной практики в современных рыночных условиях. В связи с тем, что внешнеэкономические операции проходят банковский, валютный и таможенный контроль, повышаются требования к правильности их отражения в бухгалтерском учете организации, что напрямую влияет на достоверность ее бухгалтерской отчетности. Кроме того, возникает много вопросов и сложностей при исчислении и уплате налога на добавленную стоимость. В данной статье авторы попытались проанализировать национальную бухгалтерскую практику экспортно-импортных операций.*

Abstract: *The article discusses aspects of accounting for export-import operations, which are one of the complex and controversial issues of accounting practice in modern market conditions. Due to the fact that foreign economic transactions undergo banking, currency and customs control, the requirements for the correctness of their reflection in the accounting of the organization are increased, which directly affects the reliability of its accounting statements. In addition, there are many questions and difficulties in calculating and paying value added tax. In this article, the authors tried to analyze the national accounting practice of export-import operations.*

Kalit so'zlar: *buxgalteriya hisobi, eksport, import, hujjatlashtirilgan akkreditiv, xo'jalik subyekti, tashqi savdo balansi, defitsit, valyuta kursi.*

Ключевые слова: *бухгалтерский учет, экспорт, импорт, документарный аккредитив, хозяйствующий субъект, внешнеторговый баланс, дефицит, валютный курс.*

Keywords: *accounting, export, import, documentary letter of credit, business entity, foreign trade balance, deficit, exchange rate.*

Kirish. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining rivojlanishi tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish va korxonalarining pul-iqtisodiy mustaqilligi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Valyuta bozorining faoliyat ko'rsatish sohasi yildan-yilga kengayib bormoqda: erkin tadbirkorlik zonalarini yaratilmoqda, chet el kapitali ishtirokidagi korxonalar soni ko'paymoqda, turli sanoat va ijtimoiy tuzilmalarga xorijiy investitsiyalar jalb qilinmoqda. [10] Milliy iqtisodiyotning xalqaro mehnat taqsimotiga bosqichma-bosqich jalb etilishi kuzatilmoqda. Bunday sharoitda pul-kredit va moliyaviy faoliyatni tashkil etish, tartibga solish va texnologiyasi masalalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy iqtisodiyot va global iqtisodiy tizim integratsiyasining keyingi jarayoni birinchi navbatda tashqi iqtisodiy faoliyatda buxgalteriya hisobi va nazoratining yanada mukammal tizimini talab etadi.

Iqtisodiyotimizni isloh qilishning dastlabki bosqichida tashqi savdoni erkinlashtirish, shuningdek, ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarga asossiz imtiyozlar berish mamlakatimiz savdo balansiga salbiy ta'sir ko'rsatdi: chet elga "kapital uchishi", valyuta tushumini yashirish va boshqalar.

Ushbu tendensiyani faqat tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari ustidan qat'iy davlat nazorati bilan o'zgartirish mumkin bo'ldi. So'nggi yillarda ushbu sohada qabul qilingan me'yoriy hujjatlar tashqi iqtisodiy faoliyatning ayrim ishtirokchilari uchun o'tmishda berilgan imtiyozlarni deyarli butunlay bekor qildi va tashqi savdo bozoridagi o'zbek va xorijiy sheriklar uchun aniqroq "o'yin qoidalari" ni belgilab berdi.[12], [13], [14]

Moliya vazirligi valyuta nazorati va O'zR valyuta qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshiradi. [11]

Soliqlar va yig'imlar vazirligi eksport va import operatsiyalarini soliqqa tortish bo'yicha nazorat qiladi.

Hech shubha yo'qki, tashqi iqtisodiy faoliyatda huquqiy normalarga rioya qilish eksport-import operatsiyalarini hisobga olish va nazorat qilishni shakllantirish va tashkil etishga, shuningdek iqtisodiy munosabatlarning ushbu sohasidagi valyutani tartibga solish tizimiga bevosita bog'liqdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Korxonalarining tashqi savdosini hisobga olishni takomillashtirish muammolari har doim iqtisodchilarning diqqat markazida bo'lgan. Yu.Itkin, A.Karimov, B.Isroilov, N.Sanayev, [17] M.To'laxo'jayeva, Z.Kurbonov, [15] I.Alimardonov, E.Gadoyev, [16] T.Jo'rayev, K.Misirov, Z.Mamatov, K.O'razov [18] kabi mahalliy tadqiqotchilar individual nazariy muammolarni o'rganishga va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga katta hissa qo'shdilar. Bundan tashqari bir qator P.A. Alborov, V.D. Andreev, V.P. Astaxov, T.N. Babchenko, A.S. Bakayev, [19] A.P. Barxatov, N.P. Barishnikov, I.A.Belobjeskiy,[20] S.M. Bichkova, V.N. Glaz, [21] Yu.A. Grigoryev, Yu.A. Danilevskiy, V.N. Jukov,[22] A.B. Zverev, P.I. Kamyshev, J.J. Krasnova, M.F. Ovsyichuk, J.G. Leontyeva, V.F. Paliy, V.I. Podolskiy, L.B. Sidelnikova, B.I. Sineskiy, Ya.V. Sokolov,[23] L.V. Sotnikova, V.P.

Suys, M.A. Tretyakova, [24] A.D. Sheremet, L.Z. Shneydman [25] va boshqa rus olimlari, R. Adame, A. Arene, Dj Lobbek, R. Dodj, [26] G. Myuller, X. Gernon, Dj. Robertson, [27] B.Nidlz, F. Defliz xorijiy olimlari mavzu doirasida o'z ilmiy tadqiqotlarini olib bo'rishgan. [28]

O'rganish davomida yuqoridagi mualliflar tomonidan bildirilgan turli xil ta'riflar va qarashlar ko'rish mumkin. Misol uchun: V.Paliyning fikriga ko'ra, xo'jalik yurituvchi subyektlarning eksport va import operatsiyalarini amalga oshirish jarayonida ularning valyuta kurslarini o'zgarishi natijasida zarar ko'rish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu sababli, ko'rilgan zararlarni buxgalteriya hisobida o'z vaqtida va to'g'ri aks ettirish ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash nuqtai-nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa, xo'jalik yurituvchi subyektlarning valyuta operatsiyalari bo'yicha moliyaviy natijalar hisobini bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq qilinishiga olib keldi [3].

Z.Qurbanovning xulosasiga ko'ra, "mamlakatimiz valyuta zaxirasini mustahkamlashda tovar va ishlar, xizmatlarni xorijga eksport qilish iqtisodiy ahamiyatidan kelib chiqib, eksport operatsiyalari soliq auditi metodologiyasini takomillashtirish zarur". [5], [8].

G.Jenikning fikriga ko'ra, eksport va import bilan bog'liq bo'lgan tranzaksiya riski to'lashga yo'naltirilgan yoki to'lovga qabul qilingan xorijiy valyutada ifodalangan hisob bilan bog'liq moliyaviy riskdir. Ayirboshlash kursi tranzaksion ko'rinishga tegishli ravishda xejirlash (sug'urtalash) orqali barham berilmagunga qadar firmaning daromadiga, milliy valyutada to'lovlarni qabul qilish va to'lash o'zgarishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Barqaror siyosatni amalga oshirish maqsadida tijorat banklari doimiy ravishda o'z mijozlaridan ayirboshlash kursining kutilmagan o'zgarishlaridan yuzaga keladigan zararlarni oldini olishi uchun ularni xejirlashni tavsiya qiladilar [4].

I.Alimardonovning taklifiga ko'ra, "tijorat banklari to'lovga qobillik darajasi yuqori bo'lgan kichik biznes subyektlari va davlatning xarid tizimiga kirgan kichik korxonalar, mikrofirmalarning hujjatlashtirilgan akkreditivlar bo'yicha import to'lovlarini muddatli va overdraft kreditlari hisobidan to'lashni yo'lga qo'yishlari lozim. Ushbu ilmiy taklifning amaliyotga tatbiqi natijasida, birinchidan, kichik biznes subyektlarining importni moliyalashtirish imkoniyati kengayadi; ikkinchidan, tijorat banklarining kreditlardan olinadigan foizli daromadlari miqdori ko'payadi; uchinchidan, banklar faoliyatidagi kredit riski darajasi pasayadi, chunki, kredit olayotgan kichik biznes subyektlarining kredit to'loviga layoqatlilik darajasi yuqoridir; to'rtinchidan, kichik biznes subyektlariga tegishli bo'lgan xorijiy valyutadagi mablag'larni, ularning xo'jalik aylanmasidan chiqib ketishining oldi olinadi".[6], [7].

Bu sohada olimlari o'rtasida ushbu masalalarning yechimi bilan bog'liq turlicha fikrlarning mavjudligi mazkur muammoni to'liq xal etilmaganligidan dalolat beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Bugungi kunda ko'plab milliy tashkilotlar tovarlar, uskunalar, xom ashyo va materiallar, shuningdek ishlar va xizmatlarni faol ravishda

import qiladilar yoki eksport qiladilar. Birinchidan, bu bugungi kunda deyarli har qanday tashkilot tashqi iqtisodiy faoliyat subyektiga aylanishi mumkinligi bilan bog'liq.

Milliy tashkilotlar orasida tashqi iqtisodiy faoliyat subyektlari sonining ko'payishi nafaqat tashqi iqtisodiy aloqalarni mikro darajada erkinlashtirish bilan, balki sotuvchini istisno qilish orqali xarajatlarni kamaytirishga intilish bilan ham bog'liq.

Bundan tashqari, bojxona rasmiylashtiruv tartibiga axborot texnologiyalarini joriy etish orqali tashqi iqtisodiy operatsiyalarni tashkil etish sezilarli darajada soddalashtirildi. Bojxona organlari bilan elektron hujjat aylanishi joriy etildi, bojxona organlarining ma'lumotlar bazalari va bankning valyuta nazorati sinxronlashtirildi, tashqi iqtisodiy faoliyatning har bir ishtirokchisi uchun QQS, bojxona to'lovlari va to'lovlari hamda tovarlar, ishlar va xizmatlar harakati bilan bog'liq boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha majburiy yagona shaxsiy hisobvaraqlar joriy etildi O'zbekiston Respublikasi chegarasida.

Tahlil va natijalar. Mamlakatimizda barqaror iqtisodiy o'sishni rivojlangan tashqi iqtisodiy aloqalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Eksportning o'sishi eksportga yo'naltirilgan tarmoqlarda bandlikning oshishiga yordam beradi, bu esa ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib keladi va ushbu tarmoqlarning iqtisodiy tiklanishiga olib keladi.

Bundan tashqari, eksport daromadlari safarbar etilganda, iqtisodiyotning eksportga yo'naltirilgan tarmoqlarini rivojlantirishga investitsiyalarni jalb qilishning muhim manbai hisoblanadi.

Hech kimga sir emaski, iqtisodiy o'sishning eng yuqori sur'atlari tashqi savdo sohasi rivojlangan mamlakatlardir. [29], [30]

Jahon savdo tashkiloti (JST) hisobotiga ko'ra 2020-yilda jahon tovarlari eksporti hajmi 16,9 trln. dollardan oshdi (125 mamlakat hisobotlariga ko'ra). Bir yil avval bu ko'rsatkich 18,1 trln.dollarni tashkil etgan (132 mamlakat bo'yicha). Tovarlarning yetakchi eksportchilari bo'lib Xitoy-jahon eksportining 15,2% (2,59 trillion dollar), AQSH-8,42% (1,43 trillion), Germaniya - 8,16% (1,38 trillion), Yaponiya - 3,77% (641 mlrd.), Gonkong - 3,24% (551 mlrd.)

Import bo'yicha, 2020-yilda jahon tovarlari importi hajmi 17,1 trln dollardan oshdi (125 mamlakat hisobotlariga ko'ra). Bir yil avval bu ko'rsatkich 18,3 trln.dollarni tashkil etgan (132 mamlakat bo'yicha). Dunyoning yetakchi importchilari AQSH-jahon importining 14% (2,4 trillion dollar), Xitoy - 12% (2,05 trillion), Germaniya-6,85% (1,17 trillion), Yaponiya - 3,71% (635 mlrd.), Buyuk Britaniya - 3,7% (634 mlrd.), Fransiya - 3,4% (582 mlrd.) bo'lib kelmoqda.

O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasi (matnda TSA) 2022- yilning yanvar-mart oylari yakuni bilan 13,2 mlrd. AQSH dollarini tashkil etib, 2021- yilga nisbatan 5,6 mlrd. AQSH dollariga yoki 74,8 % ga ko'paydi. (1-jadval)

1-jadval

Tashqi savdo aylanmasi va balansi¹⁹

(yanvar-mart, mln. AQSH dollari)

	2021-yil	2022-yil	O'sish sur'ati, % da	Jamiga nisbatan, % da
Tashqi savdo aylanmasi	7 525,8	13 155,8	174,8	X
Eksport	2 418,6	5 772,7	2,4 m.	100,0
tovarlar	1 896,1	2 186,8	115,3	37,9
xizmatlar	469,5	567,7	120,9	9,8
oltin	-	2 970,9	-	51,5
Import	5 107,2	7 383,1	144,6	100,0
tovarlar	4 745,3	6 853,4	144,4	92,8
xizmatlar	361,9	529,7	146,4	7,2
Saldo	-2 688,6	-1 610,4	X	X
tovarlar	-2 849,2	-1 648,4	X	X
oltinsiz	-2 849,2	-4 666,6	X	X
xizmatlar	107,6	38,0	X	X
Eksport (oltinsiz hajm)	2 365,60	2 754,5	116,4	X

TSAda eksport hajmi 5 772,7 mln. AQSH dollariga (238,7 % ga ko'paydi) va import hajmi 7 383,1 mln. AQSH dollariga (44,6 % ga ko'paydi) etdi. Hisobot davrida – 1 610,4 mln. AQSH dollari qiymatida passiv tashqi savdo balansi qayd etildi.

Bugungi kunda eksport-import operatsiyalari bilan shug'ullanadigan tashkilotlar yirik soliq to'lovchilar bo'lib, mamlakat byudjetini sezilarli darajada to'ldirishni ta'minlaydi.

Yuqoridagilarga asoslanib, eksport-import operatsiyalarining mamlakat iqtisodiyoti uchun ahamiyatini naqadar yuksakligini hisobga olgan holda, shaffof, aniq, qonuniy normal ro'yxatini ishlab chiqish, tashqi savdo operatsiyalari uchun hisob-kitoblarni malakali va aniq shakllantirish kerak, bu yaxshi tashkil yetilgan buxgalteriya tizimisiz mumkin emas.

Eksport-import operatsiyalarining mohiyati, ularni amalga oshirish bosqichlari va ularni amalga oshirishni hisobga olish tamoyillarini ko'rib chiqamiz.

¹⁹ Jadval O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy sayti ma'lumotlari asosida mu'allif tomonidan tayyorlandi.

Tashqi iqtisodiy faoliyat (TIF) - bu O'zbekiston Respublikasiga ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyekt xorijiy sheriklar bilan o'zaro aloqada bo'lgan iqtisodiy faoliyat.

Import operatsiyalari-xorijiy etkazib beruvchilardan tovarlar, tayyor mahsulotlar yoki xizmatlar davlatning bojxona hududiga ko'chirilganda tashqi iqtisodiy faoliyatdagi operatsiyalar turi hisoblanadi.

Eksport operatsiyalari-bu chet ellik mijozga davlatning bojxona hududidan tashqarida tovarlar, tayyor mahsulotlar yoki xizmatlar ko'rsatilganda tashqi iqtisodiy faoliyatdagi operatsiyalar turi hisoblanadi.

Shunday qilib, eksport-import operatsiyalari-bu tovarlar, xom ashyo, tayyor mahsulotlarning chet ellik xaridorlarga sotilishi tufayli jahon bozorida harakatlanishi bo'yicha operatsiyalar hisoblanadi.

Barcha eksport-import operatsiyalari kontragentlar o'rtasidagi hisob-kitoblarga hamroh bo'lib, bu xalqaro hisob-kitoblar tizimini yaratadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, mamlakatlar o'rtasidagi mablag'lar harakati ikkita muhim funksiyani bajaradi:

- birinchidan, eksport-import operatsiyalarining har ikki tomonining iqtisodiy manfaatlarining o'sishiga yordam beradi. Eksport qiluvchi mamlakatlar uchun bu pulning foydali sarmoyasi, import qiluvchi mamlakatlar uchun esa qo'shimcha daromaddir.

- ikkinchidan, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantiradi: mehnat bozorida talabni oshiradi; aholini hayotiy muhim import tovarlar (masalan, dori-darmonlar, oziq-o'vqat mahsulotlari) bilan ta'minlaydi.

Xalqaro amaliyotda eksport-import operatsiyalari faqat tijorat asosida, ya'ni tashqi iqtisodiy shartnoma imzolanganda sodir bo'ladi.[31] Eksport-import operatsiyalari tovarlar xorijiy kontragentning bojxona chegarasini kesib o'tgandan keyingina tugallangan hisoblanadi. Bu haqiqat faqat muayyan rasmiyatchilik (bojxona nazorati va bojxona rasmiylashtiruv) sharti bilan sodir bo'lishi mumkin.

Eksport-import operatsiyalari ketma-ket bir necha bosqichda amalga oshiriladi:

- 1) tayyor mahsulotlar uchun tashqi bozorni va uning konyunkturasini o'rganish;
- 2) tashqi bozorda eksport resurslarini shakllantirish;
- 3) xorijiy kontragentni qidirish va tahlil qilish;
- 4) tashqi savdo shartnomasini tuzish;
- 5) shartnomaning barcha shartlarini bajarish.

Eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda tuziladigan asosiy hujjat oldi-sotdi shartnomasi hisoblanadi. Shartnomada tovarlarni etkazib berish shartlari, tomonlarning javobgarligi belgilanadi.

Shartnomaning asosiy elementi: muqaddimada, shartnoma mavzusi, yukning narxi, yetkazib beriladigan yukning miqdori va sifati, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan fors-major holatlari, xalqaro qoidalarga muvofiq yetkazib berish shartlari, shartnoma

shartlarini bajarmaganlik uchun jarimalar, sanksiyalari va kontragentlarning huquqiy ma'lumotlari.

Tashqi savdo operatsiyalaridagi asosiy xarajatlarga quyidagilar kiradi:

- logistika xarajatlari;
- sug'urta xarajatlari;
- bojxona xarajatlari;
- vositachilik xarajatlari.[32]

Eksport-import operatsiyalaridagi barcha tijorat operatsiyalari uchta asosiy turga bo'linadi:

- 1) tovarlarni (mahsulotlarni) sotib olish va sotish;
- 2) sotib olish va xizmatlar sotish bitim;
- 3) intellektual mulkni sotib olish bitimi.

Eksport-import operatsiyalarini hisobga olish asoslanadigan asosiy hujjatlarda biri O'zbekiston Respublikasining "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi (yangi tahriri) 22.10.2019 yildagi O'RQ-573-sonli qonunidir. [1]

Chunkiy, eksport-import operatsiyalarini hisobga olish o'ziga xos xususiyatlarga ega, yani ushbu masala valuta bilan bo'g'liq, eksport-import operatsiyalarining hujjatlarida ham, xorijiy-mahalliy xaridorlar yoki yetkazib beruvchilardan tashkil topadi hamda ko'proq hujjatlardan iborat bo'ladi. Demak, har bir tashqi iqtisodiy operatsiya uchun kamida:

- tashqi iqtisodiy shartnoma. Bunday shartnoma bitimning ikkala tomoni tomonidan tuziladi va vakolatli shaxslar tomonidan muhrlanadi va imzolanadi;
- sotilgan tovarlar uchun hujjatlar (shyot-faktura);
- eksport qiluvchi kompaniya bankini tashkil yetuvchi bitim pasporti;
- eksport qilinadigan va import qilinadigan tovarlarga hamroh bo'lgan turli xil texnik hujjatlar;
- tovarlarni eskort qilish uchun transport hujjatlari;
- to'lov uchun shyot-fakturalar; va hokazo.

Shuni ta'kidlash kerakki, tashqi savdo sherigiga yuborilgan yoki undan olingan hujjatlarning aksariyati dastlab 2 tilda yaratilgan bo'lib, faqat chet tilida berilgan hujjatlar tekshirish paytida Davlat soliq qo'mitasi uchun zarur bo'lgan matnning tarjimasi bilan birga bo'lishi kerak.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, soliq va bojxona organlari tomonidan tekshirishlar paytida taqdim etishni talab qiladigan hujjatlar nusxalari soni ko'paymoqda.

Tashqi savdo operatsiyalarini hisobga olishning o'ziga xos xususiyatlari ko'plab qo'shimcha hujjatlarga qo'shimcha ravishda quyidagi omillarga bog'liq:

- barcha tashqi iqtisodiy hisob-kitoblar chet el valyutasida amalga oshiriladi;
- xorijiy ish safarlariga oid bir qator qo'shimcha qoidalar va talablar mavjud;
- QQSni hisobga olishning maxsus tartibi va u bo'yicha tegishli hisobot mavjud;

•Eksport daromadlari va unga tegishli QQS bo'yicha hisobot davrlarida tafovutlar mavjud;

•xorijiy hamkorlarga to'lanadigan daromadlarni va ular bo'yicha qo'shimcha buxgalteriya hisobotlarini soliqqa tortish zarurati mavjud.

Shuni ta'kidlash kerakki, soliqqa tortish bo'yicha eng ko'p qo'shimcha harakatlar soliqlarning eng murakkab qismi sifatida QQSga to'g'ri keladi.

Bu jihatdan quydagilarga diqqat bilan e'tibor bilan yondashishti talab etiladi:

- eksport, bu bo'yicha barcha operatsiyalarni alohida hisobga olishni, tasdiqlanmagan va kechiktirilgan yuklarni ajratishni, kerakli hujjatlarni yig'ish muddatlariga rioya qilishni, kontragent tomonidan yetkazib berish uchun to'lovning to'liqligini nazorat qilishni, deklaratsiyaning qo'shimcha bo'limlarini to'ldirishni talab qiladi;

- chegirma uchun taqdimot, qo'shimcha deklaratsiya tuzish;

- O'zR hududidan tashqarida ko'rsatilgan bir qator xizmatlar uchun haq to'lashda soliq to'lash majburiyati va u to'g'risidagi deklaratsiyani to'ldirish;

- ayrim vaziyatlarda vujudga keladigan tovarlarni soliqqa tortishda bir qator xususiyatlarning mavjudligi.

Endi eksport-import operatsiyalarini sintetik hisobga olish xususiyatlarini ko'rib chiqamiz.

Eksport-import operatsiyalarini sintetik hisobga olish uchun korxonalarining buxgalteriya hisobida xorijiy xaridorlar va yetkazib beruvchilar bilan operatsiyalarni ta'kidlash uchun qo'shimcha sub-hisoblar ochiladi.

Masalan, 62 "xaridorlar bilan hisob-kitoblar" hisobvarag'i uchun siz ikkita kichik hisob qaydnomalarini yaratishingiz mumkin: mahalliy xaridorlar bilan 62.01 hisob-kitoblar; xorijiy xaridorlar bilan 62.02 hisob-kitoblar. Bunday sub-hisobvaraqlarda xaridorlar va buyurtmachilar bilan o'zaro hisob-kitoblar bo'yicha operatsiyalar har bir kontragent uchun tahliliy kontekstda alohida amalga oshiriladi.

Xuddi shunday, ular yetkazib beruvchilar bilan o'zaro hisob-kitoblar uchun sub-hisob ochish. Chet ellik xaridorlar va yetkazib beruvchilar bilan hisob-kitoblar chet el valyutasida amalga oshirilishini e'tiborga olish zarur.[9] Buning uchun kompaniya bankda xorijiy valyutadagi hisob raqamini ochadi va hisob-kitoblarni hisobga olish tegishli ravishda 52 "xorijiy valyutadagi hisob-kitoblar" hisobvarag'ida amalga oshiriladi.

Valyuta tebranishlari tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan valyuta farqlari boshqa daromadlarning bir qismi yoki 91-sonli hisobvaraqlarning sub-hisobvaraqlari bo'yicha boshqa xarajatlar sifatida hisobga olinadi.

Soliqqa tortish nuqtayi nazaridan eksport operatsiyalari nol stavka qo'llanilgan holda qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladi. Ushbu stavka eksport qiluvchi kompaniya ro'yxatdan o'tgan soliq organiga zarur hujjatlarni taqdim etish orqali tasdiqlanishi kerak. Bunday hujjatlar eksport bitimi tuzilgan kundan boshlab 180 kundan

kechiktirmay topshirilishi kerak. Shunday qilib, qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq yukining yo'qligi mamlakatda eksportni rag'batlantiradi.

Import operatsiyalarini hisobga olishni vakolatli tashkil etish shartnoma shartlariga va xorijiy sotuvchilar bilan hisob-kitoblarning mazmuniga bog'liqligini tushunish muhimdir.

Import operatsiyalarini hisobga olishda ikkita prinsipga rioya qilish kerak:

1) import qilinadigan tovarlar ularga egalik huquqi import qiluvchiga o'tkazilgan paytdan boshlab ro'yxatdan o'tkazilishi kerak;

2) import tovarlar tashqi savdo qiymati to'g'ri shakllangan bo'lishi kerak.

Bu shartnoma qiymati iborat, bojxona to'lovlari (bojxona bojlari va bojxona to'lovlari), transport va boshqa xaridlari xarajatlar.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi 02.09.2017-yildagi PF-5177-sonli Farmoni [2] avvalo amaldagi valyutani tartibga solish tizimini tubdan isloh qilish, valyuta siyosatini liberallashtirish, barcha tadbirkorlik subyektlariga tashqi savdo faoliyatini amalga oshirishda teng sharoitlar yaratishga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mazkur Farmoni qabul qilinishiga mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirish, ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaxshilash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga to'sqinlik qilayotgan qator muammo va kamchiliklar mavjudligi asosiy sabab bo'ldi.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, eksport-import operatsiyalari bo'yicha buxgalteriya tizimini ko'rib chiqishni sarhisob qilar ekanmiz, ko'rib chiqilayotgan buxgalteriya sohasi nafaqat ishlatilgan buxgalteriya hujjatlari sonining ko'payishini, balki bir qator o'ziga xos xususiyatlarni ham talab qiladi: buxgalteriya operatsiyalarini aks ettirishda ham, hisobotlarni tayyorlashda ham. Bu buxgalteriya hisobini biroz murakkablashtiradi va mutaxassislardan uning savodxonligi va natijalari uchun ko'proq javobgar bo'lishni talab qiladi. Shunga qaramay, eksport-import operatsiyalarini hisobga olishning samarali tizimi ularning hajmini sezilarli darajada rag'batlantiradi.

Tashqi savdo operatsiyalarining afzalliklari haqida gapirganda shuni ta'kidlaymizki, eksport operatsiyalari bunday soliq turlari bilan soliqqa tortishning barqaror asosini yaratadi: daromad solig'i; aksiz solig'i. Bundan tashqari, kompaniya bojxona to'lovlari va vositachilik xizmatlarini to'laydi, bu ham soliq bazasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi (yangi tahriri) Qonuni, 22.10.2019 yild O'RQ-573-son.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni, 02.09.2017-yil PF-5177-son.
3. Исманов, И. Н., & Хабижонов, С. К. У. (2019). Особенности организации бухгалтерского учета гудвилля. Наука, техника и образование, (5 (58)), 66-68.
4. Ismanov, I. N., Hozhaev, A. S., & Habizhonov, S. K. (2019). Voprosy sovershenstvovaniya buhgalterskogo uchjota nematerial'nyh aktivov, Zhurnal" Problemy sovremennoj nauki i obrazovaniya".
5. Nabiyevich, I. I. (2022). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKDA BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 199-205.
6. Kudbiev, D., & Tashpulatov, A. U. (2022). ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY-MOLIYAVIY DASTAKLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 23), 843-851.
7. Tashpulatov, A. (2020). Modern forms of self-employment under conditions of recession. ISJ Theoretical & Applied Science, 05 (85), 452-455. Soi.
8. Tashpulatov, A. (2020). ОПТИМИЗАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ РЫНКА ТРУДА. Theoretical & Applied Science, (7), 120-124.
9. Aibek, T. THE USE OF SIMULATION MODELING IN FORECASTING THE LABOR MARKE DEVELOPMENT.
10. Кундузова, К. И. (2022, April). ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ. In E Conference Zone (pp. 92-95).
11. Жумакулов, З. И., & Кундузова, Қ. И. (2020). ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ОЗИҚОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ. In МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ (pp. 604-608).
12. Кундузова, К. И., & Хабижонов, С. К. У. (2018). Содержание и сущность Концепции усовершенствования налоговой политики Республики Узбекистан. Достижения науки и образования, (19 (41)), 28-31.
13. Davlyatshayev, A. A. (2022). LOGISTIKANING MINTAQA RIVOJIDAGI O'RNI. Scientific progress, 3(2), 900-908.
14. Temirqulov, A. A. (2022). TRANSPORT LOGISTIKASINING IQTISODIY MONIYATI. Scientific progress, 3(1), 1110-1120.
15. Кундузова, К. И., & Темиркулов, А. (2019). ОРГАНИЗАЦИЯ КОНТРОЛЯ МАТЕРИАЛЬНЫХ ЗАТРАТ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ХИМИЧЕСКОЙ ЧИСТКИ. In БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ: ДОСТИЖЕНИЯ И НАУЧНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ XXI ВЕКА (pp. 150-153).